

Charakteristika územia

Starobylé mestečko Spišské Podhradie sa nachádza v Podhradskej kotline. Osídlené bolo už v dobe kamennej a bronzovej. Prvá písomná zmienka o meste pochádza z roku 1249, keď sa uvádza ako Saská dedina pod hradom. Postupne sa stalo samostatným, od hradu nezávislým mestečkom.

Mesto sa stalo turisticky atraktívnym najmä po zápise Spišskej Kapituly, Spišského hradu a kostolíka v Žehre na listinu UNESCO. Spišská Kapitula je od roku 1948 súčasťou mesta. Pôvodne cirkevné mestečko obohaté hradbami bolo už od 13. storočia sídlom spišského prepošstva. Významné miesto v jej dejinách patrí školstvu - v súčasnosti tu sídli Kňazský seminár.

Z histórie:

Spišské Podhradie leží v údolí medzi dvoma zo štyroch stredovekých centier Spiša - Spišským hradom a Spišskou Kapitulou. Najstaršia písomná zmienka je v liste kráľa Bélu IV. z roku 1249. Mesto bolo v 12. storočí sídliskom pod Spišským hradom. Jeho história je s ním úzko spätá. Patrilo k Spoločenstvu spišských Sasov a už v 14. storočí sa vyvinulo vo významné stredisko remesiel. Najstarší známy cech bol cech plátenníkov, ktorý vznikol v roku 1385. Erb Spišského Podhradia má pôvod v 15. storočí a patrí do heraldicky osobitne cennej skupiny tzv. hovoriacich erbov, ktoré sa svojím motívom viažu k názvu mesta. Roku 1412 sa mestečko dostalo do poľského zálohu. Významnou stavebnou pamiatkou v meste je románsky Kostol narodenia Panny Márie s gotickými a neskôr klasicistickými prestavbami a s gotickým krídlovým oltárom z roku 1500 v interiéri. V meste sa nachádza renesančná radnica z roku 1546, renesančné a barokové remeselnícke a meštianske domy, kostol a kláštor milosrdných bratov, prestavaný v barokovom štýle a barokový mariánsky stĺp. Rozvoj mesta a jeho remesiel je úzko spätý s obdobím "saskkej kolonizácie". Silná komunita ich potomkov tu žila až do prelomu 18.-19. storočia. V 18. storočí sa v meste začali usadzovať aj Židia, ktorí tu mali vlastnú školu i synagógu. Vzhľadom na to, že po II. Svetovej vojne sa do mesta nevrátila takmer žiadna židovská rodina, synagóga sa prestala používať a dnes ju mesto rekonštruuje za účelom využitia na kultúrne účely. Vedľa domu smútku sa rozprestiera mestský cintorín. Súčasťou Spišského Podhradia je Spišská Kapitula, ktorá je od roku 1956 mestskou pamiatkovou rezerváciou. Kapitula vznikla na križovatke významných ciest pod Spišským hradom už v 11. storočí. Postupne sa stala cirkevným centrom Spiša a koncom 12. storočia sídlom prepošstva. Dnes je sídlom obnoveného spišského biskupstva a Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka. V tejto časti mesta môžu návštevníci obdivovať gotický skvost – katedrálu sv. Martina. K pamätihodnostiam Spišskej Kapituly patrí aj hodinová veža. Spišská Kapitula aj Spišské Podhradie boli známe kvalitnými školami.

Súčasnosť:

V súčasnosti je celá lokalita častým turistickým cieľom návštevníkov Spiša v medzinárodnom meradle. Na námestí sa nachádza budova mestského úradu. V meste sa realizuje postupná obnova historických budov a ich adaptácia na bytové a podnikateľské účely. Budova bývalého súdu je spomienkou na časy, keď bolo mesto sídlom "polokresu". Na zrekonštruovanom námestí sa nachádza udržiavaný parčík s kvetinovým záhonom. Za Sp. Podhradím v smere na Žehru prebieha výstavba nových domov pre rómsku komunitu. Neďaleko za Spišskou Kapitulou smerom na Poprad sa nachádza minerálny prameň – Sivá brada, s malou kaplnkou na úpäť. Vedľa Sp. Hradu sa nachádza ďalšia zaujímavá lokalita – Dreveník. Medzi turistami k často navštevovaným patrí aj Spišský salaš. Ponúka občerstvenie, slovenské špeciality, a v lete možnosť posedenia na letnej terase. Najnavštevovanejšou turistickou atrakciou je známy Spišský hrad zaradený spolu s pamiatkami jeho okolia (kostol sv. Ducha v Žehre, centrum mesta Spišské Podhradie, Štátna prírodná rezervácia

Dreveník a Spišská Kapitula) do Zoznamu kultúrneho a prírodného dedičstva Unesco. Po niekoľkých rekonštrukciách sa ponúka možnosť zhladnutia vnútornej expozície. Vďaka týmto prioritám patri Spišské Podhradie medzi vyhľadávané turistické lokality.

Spišské Podhradie a okolie je v súčasnosti častým turistickým cieľom návštevníkov stredného Spiša. Komplexný informačno - turistický servis v oblasti poskytovania informácií a propagácie mesta a regiónu poskytuje Turisticko - informačné centrum. Najnavštevovanejšou turistickou atrakciou je známy Spišský hrad zaradený spolu s pamiatkami jeho okolia do Zoznamu kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Hrad samotný, i pamiatky jeho okolia svedčia o veľmi vyspelej kultúre celého mikroregiónu už v dobách jeho formovania, ba aj v období dávno pred prvými zmienkami o existencii Spišského hradu. Čoraz väčším lákadlom pre návštevníkov mesta i jeho okolia sú každoročné júnové Spišské folklórne slávnosti na Spišskom salaši. Sú prejavom snahy o zachovanie folklórnych tradícií ale i ukážkou bezhraničnosti národných kultúr, nakoľko sa ich zúčastňuje čoraz viac súborov aj zo zahraničia. Rovnako atraktívnym podujatím je Festival vážnej hudby Pontes – Mosty medzi mestami. Festival je putovný a jeho organizátormi sú európske mestá zapísané v Zozname kultúrnych a prírodných pamiatok UNESCO. Je príjemným sprestrením októbrových večerov. Spišská Kapitula, ktorá je mestskou pamiatkovou rezerváciou, je veľmi obľúbeným cieľom návštevníkov mesta. Dnes je sídlom obnoveného spišského biskupstva a kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka. V meste sa realizuje postupná obnova historických budov a ich adaptácia na bytové i podnikateľské účely. Sú vypracované aj rozsiahle projektové zámery na revitalizáciu historického jadra mesta a jeho širších vzťahov. Za Spišským Podhradím v smere na Žehru je ukončená výstavba nových domov pre rómsku komunitu.

Pamiatky:

Spišská Kapitula

Benediktínsky kláštor z 11. stor. zanikol ešte v stredoveku a rozprestieral sa v miestach medzi katedrálou a Pažicou

Katedrála sv. Martina

Pôvodne románska stavba z roku 1270 dostala v rokoch 1462 -1478 gotickú podobu. Bola rozšírená o pohrebnú kaplnku, ktorá dnes nesie názov Kaplnka Zápoľských.

Leo albus (románska plastika leva z katedrály)

Nástenná gotická malba z r. 1317 znázorňujúca korunováciu Karola Róberta z Anjou

Spišské Podhradie

Ústredným motívom renesančného portálu na mestskej radnici z roku 1546 je erb mesta.

Kláštor Milosrdných bratov a barokový interiér kláštorného kostola

Evanjelický kostol a škola na mariánskom námestí.

Tabuľové malby z gotického oltára vo farskom chráme Narodenia Panny Márie z konca 15. stor. Časť gotických oltárnych malieb je umiestnená v expozícii gotiky v SNG v Bratislave ako doklad diela patriaceho k vrcholu neskorogotického maliarstva na Slovensku.

Komplexné dielo sochára Alexeja Luxa, z ktorého sa na mestskom cintoríne zachovalo súsošie na pomníku Jána Harmatu a socha na pomníku autorovej sestry Gizely Lux. Luxove dielo je zastúpené v maďarskej národnej galérii, Paríži, Haagu, Londýne a v Amsterdame.

Synaqóga a židovský cintorín

Zaujímavosti:

Minerálne pramene na **Sivej brade** vytvárajú travertínovú kopa. Kopa je stará asi 10 000 rokov, a preto je z geologického hľadiska veľmi mladá. Keďže je to "živý prameň", usadzovaním kopa stále rastie. Sivá brada predstavuje dokonalý príklad vzniku travertínových útvarov tohto druhu na Slovensku. Koncentrovaný výskyt minerálnych solí vytvára životné podmienky pre slanomilné rastlinné druhy.

Na vrchole travertínovej kopy, uprostred pramenitového jazierka s priemerom 3 m a hĺbkou do 0,3 m, nepretržite buble vyvierajúca zemitá minerálna voda, hojne preplynená oxidom uhličitým, takže sa zdá, ako by sa varila. Po okrajoch tohto krátera sa nepretržite zrážajú vrstvičky pramenitu, ktorý vlastne vytvoril celú kopa a časom sa premenil na travertín.

Pažiť - Krížová hora, 523 m n. m., je prvá z kôp západne od Spišského Podhradia a patrí do najstaršej skupiny podľa veku. V západnej časti sa nachádza pravidelná depresia s občasným jazierkom s neperiodickou aktivitou závislou a topení na atmosférických zrážkach a na topení snehu v jarnom období. Jazierko leží na dne výraznej geologickej depresie v západnom svahu kopy.

Atmosféra na travertínovom kopci Pažica bola dotvorená aj človekom. Na jeho vrchole nazvanom Vrchol sv. Martina v roku 1666 - 1675 bolo vytvorené centrum unikátnej kópie Jeruzalemskej krížovej cesty. Zvyšky tohto symbolického krajinného obrazu sú viditeľné ako sústava malých kaplniek Kalvárie, ktorá končí na Sivej brade.

Z histórie:

Najstaršie záznamy

Najstaršie osídlenia na tomto území pochádzajú z 5. tisícročia pred Kr.. Tieto údaje potvrdzujú archeologické nálezy z vrcholu kopca s nadmorskou výškou 634 m - najvyššieho bodu Spišského hradu. Druhá etapa osídlenia začala v druhej polovici 3. tisícročia pred Kr. na neďalekých svahoch masívu Dreveník, kde bohato prevládala život ľudí púchovskej a bukovohorskej kultúry.

1. tisícročie po Kr.

V 2. storočí po Kr. však toto osídľovanie ustalo. Ľudia sa presídlili na Dreveník, kde v 11. stor. po Kr. vzniklo rozsiahle opevnené hradisko.

2. tisícročie po Kr.

V období formovania Uhorského štátu sa ľud opäť usadil na hradnom brade. Na prelome 11.-12. storočia sa hradný kopec začal osídľovať natrvalo. Práve do tohoto obdobia siahajú počiatky budovania stavebného komplexu Spišského hradu.

V súvislosti s hradom, ako centrom celého Spiša, začali vznikať v jeho okolí malé osady, ktoré boli závislé od hradu. Obyvateľmi týchto osád bolo hlavne služobníctvo hradného pána. Postupom času sa niektoré osady spojili do väčších dedín alebo miest. Takýmto spôsobom - spojením troch obcí - vzniklo aj Spišské Podhradie na sútoku Jablonovského potoka a potoka Teledin (neskôr premenovaného na Uhľový potok).

20. storočie

Spišské Podhradie bolo v 12. stor. predhradím Spišského hradu. V polovici 13. storočia sa už vyvinulo v samostatné od hradu nezávislé mesto. Najstaršie písomné zmienky uvádzajú, že už v roku 1174 na území dnešného Spišského Podhradia vznikla osada "Suburbium".

Neskôr, bola obec známa ako "Fanum St. Mariae" (1279). Neskôr bol rozvoj celého spišského regiónu pod rozhodujúcim vplyvom Sasov. Obec patrila do Spoločenstva spišských Sasov a v roku 1321 sa už spomína ako mesto a prirodzené centrum širokého okolia.

Prvým pomenovaním mesta je "Villa Saxorum". Pozdejší vplyv nemeckých remeselníkov a obchodníkov v 15. stor. mali prinajmenšom rovnaký vplyv. Celý stredovek prežívalo Spišské Podhradie ako veľmi významné, známe a prosperujúce mesto.

Do roku 1876 bolo Spišské Podhradie členom "Municípie 16 spišských miest" malo vlastný úrad. 21. septembra 1922 bolo vyhlásené za veľkú obec a pričlenené levočskému okresu.

Prvé roky 20. stor. boli ťažké pre celú Európu. Ale prvé dni po skončení I. svetovej vojny boli poznamenané rabovaním a strelbou vojakov, ktorí vkročili do mesta omámení ukončením vojny. Núdz a hlad sa stali každodennými partnermi obyvateľov spolu s rastúcou nezamestnanosťou. Hoci "česká pomoc" Slovensku sa zdala byť dobrodením (takmer všetky významné posty na úrovni obce i vlády a vo všetkých rozhodujúcich inštitúciách, v školách, v justícii zastávali českí úradníci), rušenie výroby, demontáž a vývoz tovární do Čiech a formovanie Slovenska ako "zásobárne na zemiaky" spomalilo ekonomický rozvoj Spiša na dlhé roky.

Doba temna

Od oslobodenia mesta 25. januára 1945 začala éra komunizmu. Vzhľadom na vysokú mieru religiozity v celom okolí Spišskej Kapituly, rozvoju priemyslu v tomto regióne nebola venovaná ani najmenšia pozornosť. Dokonca aj Spišská Kapitula sa zmenila na kasárne, neskôr na policajnú školu a archív na dlhých 40 rokov. Po roku 1989 sa začal obnovovať pôvodný život v Spišskej Kapitule a jej okolí.

V decembri 2003 bolo Celé okolie Spišského hradu vrátane jeho kultúrnych, historických a prírodných pamiatok zapísané na zasadnutí Rady Svetového dedičstva UNESCO do **Zoznamu svetového dedičstva UNESCO**.

Synagóga

Židovská komunita patrila k veľmi dôležitej časti celej komunity. Najmä v 19. stor. V roku 1850 tu vznikla "Chevra Kadisha" - Svätá spoločnosť. Židia tu mali svoje obradné kúpele - "mikva"; "Talmud Tora" - základnú školu; "yeshiva" - vyššiu školu. Väčšina obchodov, malých dielní a majetku patrila alebo bola spravovaná Židmi. Prvú synagógu postavili okolo roku 1875. V roku 1905 však podľahla spolu s desiatkami domov veľkému požiaru. Na jej mieste bola postavená nová synagóga v modernejšom štýle.

Po 2. svetovej vojne sa už tento život v Spišskom Podhradí neobnovil. V roku 1940 žilo v meste a hlásilo sa k židovskej viere 442 ľudí z 3120 obyvateľov. Po oslobodení sa však do mesta nevrátil takmer nikto. Synagóga - jediná zachovaná zo 14 na Spiši - v súčasnosti sa využíva na kultúrne účely (výstavy, koncerty) a v budúcnosti sa v nej uvažuje so zriadením múzea. Združenie priateľov Slovenska a Mierové zbory pomohli pri jej rekonštrukcii a pri obnove židovského cintorína.

Spišská Kapitula

Dejiny tohto cirkevného mestečka siahajú až do 9. stor. n.l. V tomto období jestvoval na lúke oproti dnešnej Spišskej Kapitule pomerne veľký, pravdepodobne benediktínsky kláštor. V 11. stor. bola na mieste medzi dnešnou katedrálou a biskupským palácom kaplnka sv. Ondreja. Vlastné dejiny Spišskej Kapituly začínajú koncom 12. stor. po založení spišského prepoštstva, ktorého vznik má súvis s nemeckou kolonizáciou Spiša.

Už v 13. stor. tu fungovala škola a Spišská Kapitula bola vyhlásená za "hodnoverné miesto" (mala právo vydávať a overovať listiny a vykonávať notárske a právne úkony). V roku 1776 zriadila Mária Terézia v Spišskej Kapitule biskupstvo. V roku 1648 tu bolo založené jezuitské gymnázium, v roku 1815 seminár a v roku 1819 učiteľský ústav. V súčasnosti je tu sídlo teologickej fakulty a Seminára biskupa J. Vojtaššáka.